

HALKIN İÇİNDEN HALKÇI BİR ÖNDER

Doç. Dr. Sedat CERECİ*

ÖZET

Mustafa Kemal'in yaşam öyküsü, bağımsızlık için savaşıyan bir halkın öyküsüdür. Çünkü Mustafa Kemal bütün yaşamını Türk halkının bağımsızlık savaşı için harcamıştır. Mustafa Kemal için halk, bağımsız ve özgür bir ülke için çabalayan herkeştir. Onun için halkın içindeki hiç kimsenin bir diğerinden ayrıcalığı yoktur. Bağımsızlığı uğruna savaştığı Türk halkının içindeki din adamları, gazeteciler, tarikat şeyhleri, avukatlar, askerler, mühendisler aynı zamanda 1920'de kurulan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde yer almıştır. Mustafa Kemal yaşamının hiçbir döneminde, halktan uzak, aristokrat bir yurttaş gibi yaşamamış; hep halktan sıradan bir yurttaşın yaşadığı koşullar içinde yaşamış, halktan bireylerle birlikte yemek yemiş, yurttaşlarla birlikte gezip şarkı söylemiştir. Gittiği her yerde halk onu şehirden kilometrelerce önce karşılamıştır; yaranmak için değil, kendilerinden olan bir parçaya kavuşmak için.

Anahtar Kelimeler

Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Halkı, Yurttaş, Önder.

---

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

The life story of Mustafa Kemal is the story of a public which fight for their independence. Because Mustafa Kemal has spent all his life for the independence war of Turkish public. Public are everybody who fights for an independent and free territory. Nobody has any privilege from one other in public for him. All religious men, journalists, religious chiefs, lawyers, soldiers, engineers who were in Turkish public gathered in the First Turkish Parliament in 1920. Mustafa Kemal has never lived in a different style from the public during his life; he always has lived in the conditions of an ordinary person in public. He has eaten with the ordinary individuals, walked with the public and sung together. Public have gone to meet him kilometers before the city where he has visited; not for currying favor but for arriving at one part of them.

Key Words

Mustafa Kemal, Turkish Grand National Assembly, Turkish People, Citizen, Leader.

Çoğu zaman içine lirik unsurlar da katılarak epik bir öykü biçiminde anlatılan Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşam öyküsü aslında, halkın içinden, aklının ve zekasının gücüyle yaşayan ve bütün yaşamını, kişiliğiyle özdeşleşmiş amacına ulaşmak için harcayan bir bireyin öyküsüdür. Onun özelliklerini ve eylemlerini abartarak ortaya koymak, onun kişisel çabalarını ve emeğini hiçe saymakla eş anlamlıdır. Kendisini her zaman halk kitlesinin tam ortasında duran bir bireyle aynı konumda gören Mustafa Kemal'i anlatabilecek yaşam öyküsü, yine onu en iyi anlayabilen halkın öyküsüdür.

Mustafa Kemal 10 Eylül 1922'de İzmir kıyılarından Ege Denizi ufuklarına bakar ve; "bir rüya görmüş gibiyim" der.¹ Mustafa Kemal'in gördüğünü söylediği rüya aslında, kendisinin halka armağan ettiği düş gibi bir gerçekliktir. Tek başına yola çıktığı noktada başlayan bu öykü giderek bir halk çığına dönüşerek kocaman anakaraları yıkıp geçmiş, savurduğu toprakların arasına aydınlık gelecek tohumları ekmiştir.

Mustafa Kemal ufuklara bakarak bir rüya gördüğünü söylediği zaman 43 yaşındadır. Henüz orta yaş çağında bir ordunun başkumandanı ve bir devletin başıdır. Bir cihan savaşı kazanmış, yeni bir devlet kurmuş, belki de yeryüzünden yok olmak üzere olan bir halkı sarsarak yeniden diriliğe kavuşturmuştur.

Halkların, devletlerin de, orduların da ve bütün diğer evrensel kurumların da özünde bulunan temel bir hammadde olduğuna inanan Mustafa Kemal halkın aşamadığı bir engeli hiçbir gücün aşamayacağına, halkın aşamayacağı hiçbir engel de bulunmadığına inanmaktadır. Bir halkın, içine düşebileceği en olumsuz durumlara, tutsaklığa, aşağılanmaya, yoksulluğa çok yakından tanık olan Mustafa Kemal ulusların gönenç içinde, onurlu bir biçimde yaşamaları için ilk koşulun bağımsızlık olduğunu söylevinin başlangıcında belirtmektedir.² Bütün yaşamını da böyle bir amaç uğrunda, bir halkın bağımsızlığı için harcamıştır.

1 Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C. 3, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s. 131.

2 Kemal Atatürk, **Nutuk**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1987, s. 13.

Halkı olmadan o, bağımsızlık ve özgürlük yolculuğunda bir adım bile atamazdı. O olmadan da, binlerce yıllık tarihte adı geçen halkının hiçbir anlamı olmazdı, çünkü zaten o halk kalmazdı. Mustafa Kemal Atatürk'ün adı, onun halkının adını ve hacmini de kapsayan dev bir gerçeğin adıdır. Onun başkomutan, efsanevi bir muzaffer veya devlet başkanı olması, çoğunlukla ekonomik olarak halkın alt tabakasından bir birey gibi yaşaması gerçeğini hiçbir zaman değiştirmemiştir.

Milli Mücadele yolculuğunda Sivas'ta iken yiyecek işleriyle ilgilenen arkadaşı karşısına dikilip ona; "paşam paramız bitti, bakkallar kasaplar da artık veresiye vermiyorlar" der. Sivas'tan Ankara'ya yola çıkarken de temsil heyeti ve beraberindekilerin cebindekilerle ancak 20 yumurta, 1 okka peynir ve 20 ekmeğe alabilmişlerdir. Yolcuları taşıyan üç küllüstür otomobilden ikisinin lastikleri paçavralarla doldurulmuştur. Bu görüntü, savaşa hazırlanan bir halkın görüntüsüdür.

Mustafa Kemal için halk, bağımsız ve özgür bir ulus ve vatan için çabalayan herkeştir. Onun için halkın içinde hiç kimsenin bir diğerinden ayrıcalığı yoktur. Nisan 1920'de Anadolu' her yanından Kuvayı Milliye'ye katılmaya gelenleri Mustafa Kemal Ankara istasyonunda bizzat karşılamıştır. Çünkü onlar, kendisiyle aynı amacı paylaşan, en sadık destekçileri olan halktan bireylerdir. Birinci TBMM'nin 414 kişilik kadrosu içinde de halkın her kesiminden bireyler vardır. Bunlardan 8'i tarikat şeyhi, 10'u aşiret reisi, 61'i din adamı, 6'sı gazeteci, 29'u avukat, 51'i asker, 2'si mühendis, 15'i hekim, 46'sı çiftçi, 36'sı tacir, 119'u memur ve emeklidir.³

Yıllardır halkının yaşadığı topraklarda dolaşıp insanları gözlemleyen, onların çektikleri acılara tanıklık eden ve kendini anlar gibi onları anlayan Mustafa Kemal, halkla birlikte olmanın, onlara seslenmenin, amacını onlara anlatmanın ve halkı yanına katmanın da en etkin yöntemlerini bulmuştur. Halka bir mesaj vereceği zaman genellikle halkın yoğun ola-

3 Feridun Ergin, *K.Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul 1978, s. 102.*

rak bulunabileceği, söylenenleri açıkça anlayabileceği ve günlük yaşamda da halkın sık sık gelip gittiği yerlerde halkla buluşmayı yeğlemiştir. Bunun için, Anadolu halkını işgalcilere karşı örgütlediği Milli Mücadele yolculuğu sırasında sık sık camilerde konuşmuştur. 7 Şubat 1923'te Balıkesir'de Paşa Camii'nde yaptığı konuşmada da camilerin halk için ne anlam taşıdığını ve nasıl bir işlev üstlendiğini anlatmıştır. Camilerin, yüz yüze bakılmaksızın yatılıp kalkılan yerler değil, din ve dünya işlerinin karşılıklı konuşulduğu yerler olduğunu vurgulamıştır. Camilerin hem tanrının hem de halkın evleri olduğunu söylemiştir.⁴

Yüreğinde ve düşüncesinde sürekli, bütün yeryüzünü kaplayan bir halk kitlesinin içinde yaşayan Mustafa Kemal, özel yaşamında genellikle yalnız olmayı, halkının geleceğini bu yalnızlık içinde kurmayı yeğlemiştir. Tarihin en acımasız savaşlarına nisbet yapan bir savaşın stratejilerini ve yeni bir devletin, hem de bir cumhuriyetin yapısını düşünüp biçimlendirmek de başka bir ortamda olası değildir zaten. Mustafa Kemal'in bedeni daha çocukluğundan beri başka insanların bulunduğu, hatta anne ve kardeşinin bulunduğu bir evde bile yaşamaya pek katlanamamaktadır. Bu yüzden de Suriye'den İstanbul'a döndüğünde annesinin ve kardeşinin yaşadığı Akaretler'deki 76 numaralı eve yerleşmek istemez.⁵ Halkının bağımsızlığına ve özgürlüğüne dair plânlarını, stratejilerini kendi bağımsızlığı içinde geliştirmek ister.

Mustafa Kemal'in halkının geleceği için düşünüp biçimlendirdiği esenlik dolu ülkenin çekirdeğinin kökleri onun çocukluğuna, Selanik'e kadar uzanmaktadır. Onun yeni ülkesi, bir ömrü dolduran deneyimler ve birikimler zenginliğinin üzerine kurulmuştur.

Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Selanik, o zamanki Osmanlı Avrupasının en büyük vilâyet merkezi ve liman kentidir. Bütün Osmanlı şehirleri gibi Selanik'te de Müslüman ve Hristiyan mahalleleri birbirinden

---

4 Aydemir, a.g.e., s. 76.

5 Falih Rıfkı Atay, *Atatürk'ün Hatıraları*, T. İş Bankası Yay. Ankara 1965, s. 34.

ayrıdır. Selanik aynı zamanda Yahudiler için de doğudaki en önemli merkezdir.

Yine bütün Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Selanik'te de Müslüman mahallelerinin diğerlerinden daha geri, harap, bakımsız bir görünüşü vardır. Müslümanların yaşadığı bölgelerde mahallenin, mahalle halkı üzerinde tam ve kesin bir denetimi vardır. Mahallelerde görünmez bir hiyerarşi ve resmî olmayan bir disiplin uygulanmaktadır.⁶ Bu geleneksel denetim de Mustafa Kemal'e, kararlı bir özgürlük yolculuğuna çıkmak için ilk dürtüleri vermektedir.

Bütün doğu kentlerinde olduğu gibi Selanik'in Müslüman halkı için de şehirde yaşam erken bitmektedir. Erkekler güneş batmadan işlerinden döner, kadınlar kendilerini erkekler için hazırlardı. Ancak batan günün insanları alıştırdığı, erken biten gün heyecanı Mustafa Kemal'i hiçbir zaman sarmadı. Onun için hiçbir zaman erken akşam olmadı. Mustafa Kemal hep, hiç bitmeyen günler boyunca okudu, gözlemledi, düşündü.

Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım da babası Ali Rıza Efendi de halktan kişilerdi. O dönemdeki bütün Türk aileleri gibi onların ailelerinin de bir veya iki kuşak ötesi hatırlanamamaktadır. Ali Rıza Efendi'nin gümrük muhafaza memurluğu yaptığı Çayağzı, Yunan mitolojisinin kutsal dağı olan Olimpos'un eteklerindeydi. Ancak Mustafa Kemal büyük olasılıkla çocukluğunda Yunan mitolojisindeki efsanelerden hiçbirini dinlememiş, kendi halkının öyküleriyle büyümüştür.

Mustafa Kemal'in kendi kararı ile ve annesine karşı bir olup bitti ile askerî okula girdiği yıllar; haritada teorik olarak Osmanlı devletinin Bosna'dan Basra'ya, Ağrı Dağı'ndan orta Afrika'ya kadar uzandığı, ama yönetimin egemenliğinin kalmadığı, ordunun çöktüğü, dağların, yolların eşkiyanın eline geçtiği, hazinenin bomboş kaldığı, devletin iflas ettiği, kapitülasyonların, devletin bütün egemenlik alanlarına hakim olduğu yıllardı.

---

6 Aydemir, a.g.e., s. 21.

Selanik'ten Manastır idadisine geçtiği yıllarda azınlıkların kaynaşması vardı. Azınlıklar bağımsızlık istiyorlardı. Mustafa Kemal Manastır Askerî İdadisindeyken 1897 Türk-Yunan savaşı da patladı. Savaşın Manastır'daki yankıları Mustafa Kemal'de de heyecan uyandırdı ve tartışmalara katılarak hitabetini ve edebiyata ilgisini geliştirdi.

19 Mayıs 1919'da Samsun'dan başlayan özgürlük yolculuğu sırasında Mustafa Kemal zaman zaman bindiği Mercedes-Benz marka otomobilinerek halkla, çiftçilerle söyleşir, sorular sorar.⁷ Bu söyleşiler kurtuluş savaşı stratejilerinin ilk verilerini oluşturmaktadır. Onun ulusal bağımsızlık yolculuğu sırasındaki ilk amacı halkı kazanmaktır. Çünkü ulusal bağımsızlık hareketi bir halk hareketi olacaktır. Bunun için öncelikle ulema, tarikat şeyhleri, eşraf gibi halkın önde gelenlerini kendi amacına inandırmaya yönelir.

Amasya'da halkı, hem İstanbul hükümetine hem de işgalcilere karşı ayaklanmaya çağırır. Çünkü o günkü koşullar bunu gerektirmektedir. Böylece Milli Mücadele'nin ilk halk direnişi Amasya'da başlar. Direnişin ilk prensipler belgesi de Amasya Kararları adıyla kaleme alınır.⁸

Kuvayı Milliye hareketinin iki yönünden biri bir örgütlenme düşüncesi ise, diğeri de bir halk hareketi oluşudur. Mustafa Kemal bu düşüncüyü ilk kez Erzurum Kongresi beyannamesinde dile getirir: "Kuvayı milliyeyi amil ve iradei milliyeyi hakim kılmak esastır." Mustafa Kemal'in hedefi yalnızca halkın egemenliğidir. Halktan oluşan ordu ile silâhlı halk grupları olan çeteler birbirinden çok farklıdır. Bu nedenle Mustafa Kemal halkı örgütleyip, düzenleyip disipline ederek sömürgecilere karşı konulabilecek orduyu elde etmeye çalışmıştır. Tokat'tan Sivas'a geçerken ordudan azledildiğini öğrenmesine karşın onun halkı kavrayan gücü, halkın çarıkla ülkenin son kayasını savunmak için yollara dökülmesine yetmiştir.

---

7 Aydemir, a.g.e., s. 22.

8 Aydemir, a.g.e., C. 3, s. 38.

Mustafa Kemal'in halkla olan iletişimi ve onlarla kullandığı ortak dil o kadar güçlüdür ki; iletişim süreçlerinin yoğunluğu ve yöntemlerin çokluğu işgalcileri bile şaşırtmakta, telaşlandırmaktadır. Samsun'da görev yapan İngiliz yüzbaşı Hurst, 12 Haziran 1919'da Mustafa Kemal hakkında verdiği raporda şunları söylemektedir: "Çevredeki kasabalar ve ötesiy-le kurduğu telgraf iletişimi öylesine büyük boyutlu ki, neredeyse telgraf-haneyi tekeline almıştır."⁹

Kendisinin de bir parçası olduğu halkı en duyarlı noktasından kavrayabilen Mustafa Kemal, kendi çabasıyla bir halk önderi olduğu gibi, halkın içinde de halktan bir önder olarak efsaneleşmiş, her gittiği yerde halk tarafından coşkuyla, içtenlikle, görkemli törenlerle karşılanmıştır. Sivas Kongresi'nden sonra Ankara'ya gelirken Ankara'dan kilometrelerce önce onu, saf saf dizilmiş halk toplulukları karşılamıştır.

Mustafa Kemal orta boylu, narin elleri ve ayakları bulunan, ince sesli bir insandı. Ancak bu minyatür özelliklerine karşın her zaman, her durumda ön plâna çıkarak dikkatleri üzerinde toplayan, karşısındakileri kolayca etkileyen bir karizmaya sahipti.¹⁰ Fazlaca heybetli olmayan görüntüsüne karşın onun kitleleri ardından sürükleyen çekiciliğinin gizemini, halkla olan yakın bağlarla ve toplumu oluşturan bireylerle tek tek kurduğu içten ve inandırıcı iletişim süreçleriyle açıklamak gerekmektedir.

Ankara'yı bağımsızlık ve cumhuriyet için üs olarak seçip karargahını kurduktan sonra Ankara bütün Anadolu'nun ve dış devletlerin ilgi odağı haline gelir. Ankara'ya girişinde halk tarafından kentten epeyce dışında karşılanan Mustafa Kemal, 1919'da bağımsızlık yolculuğu sırasında Erzurum'a girerken de kendin dışında coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Halkından kaynaklanan coşkunun kendi yüreğine yansımalarıyla halkına olan güveni daha da pekişen Mustafa Kemal Erzurum çıkışında ordudan istifa edip halkıyla birlikte hem İstanbul hükümetine hem de işgalcilere karşı savaş verme kararı almıştır.

9 Andrew Mango, *Atatürk*, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 222.

10 Vomık Volkan - Norman Itzkowitz, *Ölümsüz Atatürk*, Bağlım Yayınları, İstanbul 1998, s. 208.

Halk yürüyorsa o da yürümüş, halk duruyorsa o da durmuş, halk acı çekiyorsa o da çekmiş, halk gülüyorsa o da gülmüştür. Öyle bir nokta gelmiş ki, halkın her eylemiyle Mustafa Kemal'in eylemleri bütünleşmiş, tek bir eylem haline gelmiştir. Yalnızca savaş için, cumhuriyet için, devrimler için hazırlık yaparken değil, tarlada çalışırken, düş görürken, yemek yerken de halkın ve onun eylemleri bütünleşmiştir. Mustafa Kemal hiçbir zaman tek başına yemek yememiş, yemeğe otururken çoğunlukla arkadaşları olan veya halktan kişilerle birlikte oturmuş, sohbet ederek yaklaşık iki saat boyunca sofrada kalmış, sıcak iklime sahip yerlerde yanındakilerin ceketlerini çıkarmalarına izin vermiş, servis yapanları telaşlandırmadan acele etmeden yemek yenmesini istemiştir.¹¹

Cumhuriyet, halkın ve Mustafa Kemal'in ortak ürünüdür. Ancak cumhuriyet, kurulması için harcanan çabadan çok, onu sonsuzluğa taşıyacak çabayı ve yöntemleri gerektirmektedir. Mustafa Kemal bunun alt yapısını oluşturmak için de çalışmaktadır. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşarak cumhuriyeti sonsuzluğa taşımanın büyük adımlarından birinin halk aydınlanması olduğuna inanan Mustafa Kemal, bir ulusun kendi dilini en uygun alfabeyle yazıp konuşarak yükselip gelişebileceği düşüncesiyle 1928 haziranında bir komite kurularak Lâtin alfabesinin Türkçe fonetiğe uygun olarak nasıl kullanılabilceğinin belirlenmesi amacıyla çalışmalar başlatır. Mustafa Kemal ülkesinde, hiç istisnasız herkesin okur yazar olmasını istemektedir. İstanbul Sarayburnu'nda yaptığı bir konuşmada; her yurttaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya yeni Türk harflerinin öğretilmesini, bunun bir vatanseverlik olarak bilinmesini vurgulamıştır.¹²

Mustafa Kemal hiçbir toplumun ve ülkenin ilkel inanç ve uygulamaları, hurafelerle ilerleyemeyeceğine inanmaktadır. Bu nedenle onu en fazla öfkeliendiren konu, çoğunluğu dine atfedilen batıl halk inançlarıdır. Belki din değil ama din temeline dayandırılan hurafeler onun öncelikle sa-

---

11 Şükrü Tezer, *Atatürk'ün Hatıra Defteri*, TTK Yayını, Ankara 1972, s. 115.

12 Muzaffer Erendil, *İlginç Olaylar ve Anekdotlarla Atatürk*, GNKUR Yayını, Ankara 1998, s. 72.

vaştığı düşmanlardır. Kastamonu'da yaptığı konuşmada, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan milletlerin mahvolmaya veya tutsak ve zelil olmaya mahkum olduklarını vurgulamıştır.¹³

Mustafa Kemal ışıltılarla parlayan yeni cumhuriyette sonsuzluğa uzanacak uygarlık yolunu açarken, bu yolun en önemli aşamalarına, en değerli noktalarına güzel sanatların ilkelerini, ürünlerini, güzelliklerini yerleştirmek istemiştir. Dünya gazetesinin 1935 yılında açtığı "Kimlerin heykelleri yapılmalıdır?" yarışması için Mustafa Kemal'in görüşü çok açıktır: Halkına hizmet etmiş tarihi kişilerin. Bunun için de öncelikle Türk Tarih Kurumu'na Mimar Koca Sinan'ın heykelinin yapılması için emir verir.¹⁴

---

13 Volkan - Itzkowitz, a.g.e., s. 341.

14 Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, T. İş Bankası Yayını, Ankara 1984, s. 183.